

A tűz használata szinte egyidős az emberiséggel. Mióta eleink rájöttek, hogy a megsütött hús ízletesebb, azóta igyekeztek a tűzrakóhelyet egyre praktikusabban kialakítani. A különböző fajtájú kemencéket évszázadok óta használja a magyarság, a technikai fejlődés a 20. században tüntette el őket a házakból és a portákról,

hogy átadják helyüket a villanynyal vagy gázzal működő utódaiknak. Mára azonban ismét reneszánszát éli a kemencehasználat, egyre több helyen láthatunk szabadtéri, fehérre meszelt tűzhelyeket, és aki kóstolta már az ebben készült ételeket, az vallja, hogy ilyen finomat a modern készülékekkel lehetetlen készíteni.

Kemencetörténet 1. rész

A kemencéket általában sütésre, főzésre, pörkölésre vagy egyéb élelmiszer-feldolgozásra használták, a Kárpát-medencében a magyarsággal együtt terjedt el a használatuk a régészeti bizonyítékok szerint. Maga a kemence szavunk ószláv eredetű, a magyaron kívül csak az észak-orosz nyelvjárásban található meg. Évszázadokon keresztül a pest szavunk is országszerte a kemencét jelölte, ez a szintén szláv peći (sütni) szóból származik, és a csángók között ma is többször hallhatjuk. A kemence szó első írásos említése 1560-ból származik: „Az *twznek Mogjarol... Mindenkoron az fazakak es az kemnche veressek es twezesek legyenek*”.

Bár a kemencék mai formája Mátyás király korában kezdett el kialakulni, már a honfoglalás kori magyarság minden bizonnyal ismerte a hordozható kemencéket, megtelepedése után pedig kemencés házakat épített magának. A tűzhelyek ekkor változatosak voltak, a főzés mellett természetesen fűtöttek is velük, és nem csupán az épületben, hanem azon kívül is használhatták őket. Az épületen belül, főleg a ház védettebb sarkában, a tűzhelyek három különböző fajtáját használták őseink. A kőből készültek alját a padlószint alá ásták, boltozatát pedig szabálytalan kövekből, habarcs nélkül rakták össze. A kemencék másik csoportját a veremházak földpartjába vájt kemencék alkották. Ezek üregét szinte teljes egészében a verem oldalába vájták bele, a harmadik csoportba pedig

azokat a sárkemencéket sorolhatjuk, amelyeket vesszőváz segítségével építettek meg. Ezek félgömb formájúak voltak, és nem számítottak túl tartósoknak, sokszor fel kellett őket újítani. Ezek ajtaja belülről nyílt, onnan fűthették, de kürtő hiányában a füst is a helyiségen keresztül távozott. A kemencék az épületek legszilárdabb részének számítottak, a régészek egy, a tatárjárás során elpusztult ház nemrég feltárt tűzhelyében találtak rá az odamenekült gyermekek maradványaira.

A ma legismertebb, úgynevezett alföldi kemencéink kialakulása a 15. század második felében kezdődött el, a füstmentes szobák kívülről való fűtésével. A török betörések következtében elpusztult falvakban a lakóházak zöme már füstmentes szobával és konyhából kezelt kályhafűtésessel volt ellátva. A tűzhely falát ekkor sárból készítették, amelybe eltérő sűrűségben bögre alakú szemeket helyeztek. Az ilyen fűtőtest hasonlított a mai kemencéhez, de a kályhához is. Kettős funkciója miatt ezek megjelölésére a néprajzi munkákban a bögreszemes kemence elnevezés honosodott meg. „Kályha” szavunk kezdetben tehát nem az egész tűzhelyet, csak annak bögre, illetve tál alakú csempéit jelentette. A török kiűzése után visszafejlődés történt, eltűntek a csempék, és a sárkemence vált általánossá. Átalakult a kemencék formája is; az addig használt, a konyhák hátsó falán túlnyúló külső sütőkemencék is elmaradtak, a sütés-főzés funkcióját teljes egészében a konyhai kemencék vették át.

Az új kemenceformák használatáról a következő részben olvashatnak.

LEJEGYEZTE: DR. VARGA SZABOLCS

GRAFIKA: PÁL RITA

A NÉPEK VÁNDORLÁSA KÖZBEN LEGGYAKRABAN HASZNÁLTATOS „CIGÁNYKEMENCE” ÉPÍTÉSÉNEK FOLYAMATA. A LELEGYSZERŰBB KEMENCE ÉPÍTÉSÉVEL MI MAGUNK IS MEGPRÓBÁLKOZHATUNK.